

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXIII. évf.

1898. September—October.

5-ik füzet.

Erzsébet királyné.

-- Gyászbeszéd.* --

„Sirjatok a sírókkal!” — ez igében szólok most hozzátok. Ne várjátok e pillanatban tőlem fejtegetést, vizsgálódást, ne várjátok, hogy ismertessem e szavakat, hogy feltüntessem, mi a jelentése azoknak; ne várjátok, hogy magyarázzam a keresztény részvét nemes kötelességét; ne kérdezzétek még azt sem, hogy mely apostolnak lelke írta emez igét. Ne várjátok tőlem vizsgálódást, fejtegetést . . . Nincs más szavam, nincs más hangom most hozzátok, esakis a siralomé. Magyarország királynéja halott . . . Öntsétek el könnyeiteket, a sírókkal sirjatok! Ne várjátok, hogy kérdezzem, ha vajjon őszi szél hervasztotta-e le, mint a mező virágát lassú halállal emésztve, vagy pedig hirtelen jött romboló elem forradalma sodorta mélységbe; ha vajjon az enyészet természetes rendje, vagy pedig az elvadult szennyvédély erőszakos, gyilkos tőre volt-e kikerülhetlen végzete? Ne várjátok, hogy társadalmi tanokra mutassak, bár a mi történt, egy ily tannak égbekiáltó véglete. Nincs más szavam, nincs más hangom most hozzátok, esakis a siralomé. Magyarország királynéja halott . . . Öntsétek el könnyeiteket, a sírókkal sirjatok! És lehetne-e is más?! Hiszen minden, a mit látok, a derekatokra öltött gyászruházatok, e jelvények, e sötétszínű fátylak, néma esendülte utczák, gyászlobogós házaitok, minden, a mit olvasok, szemetekben e bús érzések és szomorú gondolatok, minden, a mit magam elé képzelni tudok, a gyászba borult városok és falvak, erdők bús sohaja és a völgyek-

* Elmondattott a kolozsvári unitárius templomban sept. 18-án.

nek mélységesen bánatos areza, nékem a fájdalom igéjéről beszélnek. Magyarország királynéja halott . . . Öntsétek el könnyeiteket, a sírókkal sirjatok!

Sirjatok. Ne tartoztassátok könnyeiteket. Sirassátok a királynét, a szépet! A szépet. Hiszen szépségével hódította meg királyi férjét, szépsége ragadta legelőször bámulatra e nemzetet, szépsége keltett esodálatot minden magyar kebelben, minden magyar férfi és magyar nő szívében, szépsége, ragyogó szépsége . . . Avagy azt mondjátok, miért ezt beszélni. De hát miért kellene erről hallgatni, mikor az emberben a szépérzet isteni. Miért ne idéznők fel azt a büszkeséget, mely minden alattvalót eltöltött, hogy elragadó szép nő ül a trónon a királyi férj mellett. Miért ne, mikor fonséges alakját más népek is esodálták és volt egy idő, mikor öszszhangzott a hódolat, hogy ő e földön a legszebb királynő. Oh ne kifogásoljatok, hogy erről emlékezem, ne kifogásoljatok, azt mondva, hogy a szépség nem érdem. Sirassátok szép királynétokat, mert nemesak szép volt, hanem a szépek áldozott.

Virágos mezőben egy nőt láttok andalogni; szemét a kéklő mennyboltra függeszti, a nap sugarakat hint a halmokra, ő merengve áll s iszsza a hajnal gyönyörét, s mikor lelke esodálattal bételve, lehajol és gyöngéd keze illatos virágokat szed le. — A királyné az. Magános szobában dallamos sorok hangzanak. A költő lantja bájol, magasztos érzelmeken ringat. A dalok költőjét olvassák. — Az olvasó, a királyné az. . . . Szép Görögország felé egy hajó szeli a hullámokat, utassa, a kit viszen, ki látni akarja azt a földet, mely felett a kellem istennői lebegtek, melyet, esodás költészet és művészet szentesített meg, s ki e földet látva, a habokból kiemelkedő szigeten fölépítette a tündér-kastélyt, Achilleiont, hogy legyen annak új esodája — a királyné az. Kínél nemzeti nagy írótoknak senki nagyobb tisztelettel nem adózott; kínél senki inkább nem bámulta Miltont, a Siralomházat és a többi örökbecsű remekeket, melyeket nemzeti nagy művészetek halhatatlan esetje festett — a királyné az.

Sirassátok szép királynétokat, mert nemesak szép volt, hanem a szépnek áldozott, esodálta azt.

És sirassátok a királynét, az igazat. Ne tartoztassátok könnyeitek, mert ha ti nem beszélnétek, akkor a kövek beszélnének. E hazának minden talpalatnyi földje, e hon földének minden porszeme élő tiltakozással elevenednék az ellen, ki kétségbe vonná az igazságot, hogy a királyné igaz volt, élő tiltakozással elevenednék, hogy felzúdulása elborítsa, mint világitélet zugó vihara elsöpörje a hálátlant. Mindenüvé be van e honban irva, felette a csillagokba, alant a kék vizek fodrába, a bérczek leveleibe, alant a fűszálba, mindennütt ott, hogy a királyné igaz volt, minden hirdeti azt a nagy ténnyt, hogy igaz érzete e nemzet életébe üdvöt, boldogságot hozott.

Mikor atyáitok fényes harezok után az erőszak által leveretnek és dicső honvédekre nehéz rabláncokat vetnek, mely sugallat volt az, mely a börtön ajtóit megnyitotta a méltatlanul, jogtalanul szenvedőknek? Mikor a haza bölese a történelmi jog nevében küzd az alkotmányért, mely lélek az, ki úgy tudja olvasni az igazságot, mely győzelemre, diadalra segíti jutni a történelmi jogot? Mikor a nemzet uralkodójával kibékül, mikor király és nemzet a koronázáskor egy szent érzésben összeforr, kire néznek mindenek felett hálával a boldog szemek?! Kire?! Mikor a haza bölese ravatalon nyugszik, ki az a fejedelmi nő, ki ott megjelenik, ki azt a páratlanul álló, minden szívet megindító nagyszerűséget mutatja a világnak, hogy alattvalójának, a jog- és igazság nagynevű férfiának sajátkezüleg tett koszorúval áldoz?! Mikor nemzeti dicsőségekről szól az ének, szabadság küzdelmeitekből, esodás harezaitokból, milyent a világ nem látott, harsan föl a trombita, ki az, a ki ott... a nemzeti dicsőséget anynyira visszhangozza?! Mikor ezeréves múltatokat ünneplitek, ki az, a ki anynyira átérzi, hogy mit jelent rátok nézve az ezredévi ünnep?!

A királyné, a királyné az, a királyné az igaz.!

Sirassátok igaz királynétokat.

És sirassátok a királynét, a fölmagasztosultat. Mi adja a léleknek a magasztosultságot? Oh sok minden a világon, de talán semmi úgy, mint a szenvedés, a fájdalom. S a jó lelkek még inkább szenvednek, mert Isten azt akarja, hogy a szenvedés által annál nemebbek, tisztábbak legyenek. A szenvedés emeli a hit magasztosultságába a lelket. Oh, ki mondaná, hogy nem volt fölmagasztosult hited?

Ki az a nő, kit fény övez, kit fejedelmi férje szerctettel környez, kiért a nemzet lelkesül, kit rajongva szeret? Ki az a boldog anya, kinek gyermekére milliók a jövő reményével néznek? . . . És ki az a nő, ki gyermekét, szívének drága kincsét, népek milliónak reményét elveszítve, a fájdalom sulya alatt csaknem öszszetörik, de fölmagasztosult hittel mégis vigasztalni tudja azt, a ki roskad, vigasztalni urát, a fejedelmet?!

Ki az a nő, kinek a fájdalom nem enged nyugtot, ki veszteségének terhét egyik helyről a másikra hordozza, ki mintegy számkivetett jár, bujdosik a nagy világba. Istenem! . . . S ki az a nő, a ki egyet el nem veszít és lelkét egyensúlyban tartja a magasztosult hit.

Ki az a nő, kit minden bámul e fölmagasztosultságában?

A királyné, a királyné az! . . .

Sirassátok, oh bizonynyal ti siratjátok magasztos királynétokat!

Erzsébet, Magyarország királynéja! mit a világ nem várt, vad szenvedély oltotta ki életedet, gyilkos kéznek estél áldozatúl. A világ elborzadva áll e szörnyű tett felett.

Erzsébet, Magyarország királynéja! pihenj csöndesen sírodban . . . Fenséges alakod átadjuk a jövőnek, hogy szálljon nemzedékről-nemzedékre neved a költők énekeiben, a művészet ihletén, a népszellemben, a csermelyek susogásán és a lengő szellőken . . .

Hozzád emeljük esedezésünket Égnek hatalmas Úra, nézz kegyelmesen jó királyunkra és add vigasztalásúl lesújtott szívének, hogy a veszteség felett királyával együtt sir, együtt érez a nemzet.

Szellemünk képviselői a Millennium századában.

IV. A széplaki Petrichevich Horváthok.

Előkelő családaink bölesője, eszekély kivétellel, a székelyföld: és vagy otthon emelkedtek primori rangra, vagy a megyékre házassodva alkottak további családfát. Itt egy kivétellel állunk szemben. Beszakad az idegenből egy családalapító, s itt a magyar föld és levegő a nemzet szellemét lelkébe lehelli.

Izabella királyné alatt szakadtak be, írtam a Nevezetesebb családokban. Később láttam Engelnél (Monumenta I. 194 l.), hogy Dalmáziából jöttek, János az 1526-ban jajezai bán már széplaki Horváthnak írja magát. Ennek lehetett fia Miklós (1547—84), ki széplaki Both Annával megalapítja az egyik legterjedelmesebb unitárius családfát.

Már a református nemzeti fejedelmek Bethlen, I. Rákóczi György támadtak, de ezzel legalább nemzeti tőkénk nem apadt. A fejedelmek után az a szellem támad, mely a Corvin, a Rákóczi uradalmakat árvalcány kezen át német kézbe juttatta. Hozzájárult a múlt században a képzelgés oda fokozása, hogy az emberek nem láttak magokban tartalmat, ha fennről ezímmel, rendjellel el nem ismerték. A P. Horvátokra nézt a lett következése, hogy több bárói és grófi, református és katolikus ágra és ágazatra oszlottak fel. Míg egy ág megmaradt unitáriusnak.

Családaink a mily arányban indúltak vegyes házasságokat kötni, abban az arányban tértek ki tőlünk. Kik velünk akartak maradni, azzal védekeztek, hogy fiaikat, leányaikat unitárius családokkal házassíták össze. Innen van, hogy akár a Zsukiak, akár a Horváthok, akár a vargyasi Danielek, a sárdi Simének, torozzkó-szentgyörgyi Torozkaiak, kénosi Sándorok, ürmösi Maurerek, taresafalvi Pálfiak, különböző Szentiványiak családfáját nézzük, nagy családainkat a múlt század végéig, az üldöztetés egész korszaka alatt, együtt, családi összeköttetésben találjuk.